

так і найсучасніших політичних часів) відбувається постійне формування нової політичної мови газети.

1. Ленець К.В., Ставицька Л.О. Активні лексико-семантичні процеси в україномовній пресі 1987-1992р.р. - *Jezyki slowiaskie wobec wspolczesnych przemian w Europie. Opole, 1993*, с.219-224. 2. Наконечна В.Г. Громадянськість як самовизначення особистості. - *Вивчення і викладання філологічних дисциплін у технічному вузі. Матеріали Міжнародної наукової конференції / Київ, 10-12 жовтня 1997р. // Укладач З.У.Борисова. - Київ : КМУЦА, 1997, с.96-98.* 3. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. - Харків, «Прапор», 1997. - 464с. 4. Різун Володимир. Поняття тексту в журналістиці. - *Вісник Львівського університету. - Серія філологічна. - Випуск 28. - Львів, 2000, с.182-186.*

ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Валерія Андрієвська, 2000

Інститут психології, Київ

Специфічні проблеми, які виникають при укладанні багатомовних словників психологічної термінології, пов'язані з характерними особливостями психології як науки, історією її розвитку та сучасним станом. Можна погодитись з тими авторами, які твердять, що в психології взагалі немає єдиної, загальноприйнятої для всієї науки системи понять [1]. В усякому разі, ми постійно стикаємося з тим, що одні й ті ж самі поняття набувають різних змістових відтінків, автори численних концепцій створюють власний поняттєвий апарат, поняття однієї й тієї ж самої наукової школи з плином часу наповнюються новим змістом. До того ж, зміни у світовій психології відбуваються дуже швидко, і терміни, до яких ми, здається, тільки-но починаємо звикати, в найновіших західних словниках вже не вживаються або оголошуються застарілими. Саме через це низка класичних європейських словників з психології зберігають лише історичне значення або, в разі перевидання, ґрунтовно доопрацьовуються.

Сказане робить зрозумілими ті проблеми, з якими зустрічаються укладачі психологічних словників, особливо багатомовних, і особливо – українсько-чужомовних, зорієнтованих на активне використання в сьогоденній науковій комунікації.

Зрозумілі і вимоги до таких словників. Так, якщо в словниках типу “чужа мова – рідна мова” наявність архаїзмів виправдана тим, що читати доводиться не тільки сучасну літературу, а й давнішу, то в словниках “рідна мова – чужі мови” архаїзми допускатися не повинні. Сучасний словник такого типу має подавати сучасну термінологічну лексику і гарантувати користувачеві, що той не виглядатиме анахронічним в своїй кореспонденції, в доповідях, виступах тощо.

Друга вимога – терміни повинні супроводжуватись інформацією про їхнє авторство, сферу застосування, а також, у разі потреби, тлумаченням (чи тлумаченнями, якщо існують різні варіанти) змісту відповідного поняття.

Найскладніша проблема багатомовного словника психологічних термінів – добір корпусу еквівалентних понять. Тут входять у дію такі чинники, як національні наукові традиції, школи, переважна увага до певних аспектів психологічної реальності, неспівпадіння класифікацій і розмежувань понять, закоріненість психологічного мислення в національній культурі і мові. Наприклад, французькі терміни *panurgisme* (від Панурга, персонажа Ф.Рабле) на позначення заразливості поведінки або *bovarisme* (від

Емми Боварі, персонажа Г. Флобера) на позначення специфічного особистісного розладу – не мають еквівалентів в інших терміносистемах.

Завдання ускладнюється ще й тим, що ми виходимо (у багатьох випадках) із вітчизняної традиції, яка тривалий час формувалась ізольовано від світової науки.

Навіть у таких класичних ділянках психології, як, наприклад, дослідження пам'яті, не завжди вдається знайти терміни-відповідники у всіх мовах. Так, термін *мимовільне запам'ятовування* в англomовному варіанті існує то як *incidental learning*, то як *incidental memory*, *довільне ж запам'ятовування* в доступних нам англomовних словниках не фігурує, хоча є у німецьких (*willkürliches Gedächtnis*) і у французьких (*mémorisation*).

В різних мовах існує різна кількість термінів на позначення навіть самого *психічного*: так, якщо українською, російською, німецькою та французькою мовами ми тут маємо два терміни: *психічний* і *психологічний*, то англійською – три: *psychic*, *psychical*, *psychological*, і сфери вжитку двох перших досить різняться між собою.

Французька традиція вдається до розрізнення двох видів *випіснення*: свідомого (*répression*) і несвідомого (*refoulement*), в той час як інші терміносистеми обходяться одним словом.

Певні труднощі існують у передаванні ряду найважливіших психологічних термінів. Так, загальновідомо, що англійське *activity* та французьке *activité*, хоча і вживаються на означення як *активності*, так і *діяльності*, не передають усієї повноти змісту термінів *Tätigkeit*, *діяльність*, *деятельность*, що мають багате смислове навантаження, особливо у вітчизняній психології. Їхні коректні еквіваленти англійською та французькою потребують доповнення пояснювальними словами.

Багатозначні англійський та, особливо, французький терміни *experience* не передають усього значення терміну *переживання* (німецьке *Erleben*, *Erlebnis*), через те у французькій психології є, наприклад, пропозиції ввести термін *résonance intime*, *xpérience intime*.

Укладачі українсько-чужомовного словника повинні постійно остерігатися спокуси прямого перекладу терміна (в разі, якщо не одразу щастить знайти його аналог в науковій літературі). На жаль, навіть у солідних виданнях натрапляємо часом на прикрі ляпи: так, в п'ятимовному енциклопедичному словнику соціологічних термінів [2] психологічний термін *випіснення* англійською мовою передається як *displacement* (замість *repression*), а французькою як *évincement / supplantation* (замість *refoulement*). Наведені терміни, дійсно, мають, як одне із значень, значення *випіснення*, але не вони традиційно вживаються в психологічних текстах.

Укладаючи словник, ми змушені рахуватися з усталеним традиційним терміновживанням, науковим узусом, коли одне й те ж саме за змістом поняття в різних словосполученнях позначається то інтернаціональним, то питомим національним терміном. Так, вживаний у більшості випадків термін *зоровий чергується* в українській частині словника з терміном *візуальний* (*зорове сприймання* але *візуальна психодіагностика*, *візуальний тип*), *відповідь* чергується з *реакцією*, *ментальний* чергується з *розумовим*, *психічним*, *душевним*, *пізнавальний* з *когнітивним* (*пізнавальні процеси* але *когнітивна психологія*), *перечесення* з *трансфером* (останній переважно в ділянці психоаналізу).

Це стосується й інших мов: так, англійською термін *генетична психологія* (французького походження) передається то як *genetic psychology* (у назві журналу), то як *developmental psychology*.

Наведені приклади частково ілюструють ті проблеми, які виникають при укладанні багатомовних українсько-чужомовних словників наукової термінології з гуманітарних дисциплін.

1. Мириманова М.С. *Психологический словарь – тезаурус* // *Психологический журнал* N 6, – 1983, – с.138-145. 2. Осипов Г.В. (редактор-координатор). *Социологический энциклопедический словарь на русском, английском, немецком, французском и чешском языках*. Москва, – 1998.

"ЖІНОЧА" СКЛАДОВА ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Галина Лабінська, 2000

Львівський національний університет

Отримання Україною статусу незалежної держави дало поштовх відродженню державної мови на всіх рівнях і в усіх сферах життєдіяльності українських громадян. І якщо спостерігається помітний прогрес у реанімації української літературної мови, то мають місце певні труднощі у фахових термінологіях.

Насамперед останнім часом помітна тенденція дерусифікації і декомунізації української мови. Велике просвітницьке значення в цьому плані має стаття професора О.Шаблія "Про декомунізацію і дерусифікацію соціально-економічної географії" [6], де вчений пише: "... щоб істотно поправити ситуацію, необхідно передусім позбутися глибокого закорінення у СЕГ т.зв. історичного матеріалізму, розкрити неспроможність його основ, їх теоретичну і практичну шкідливість на сучасному етапі розвитку науки... Окремий аспект декомунізації полягає у перегляді під цим кутом зору соціально-економіко-географічної термінології і понятійно-категоріального апарату".

Грунтовне вивчення праць учених-географів, особливо таких корифеїв географічної науки як акад. Степан Рудницький та проф. Володимир Кубійович дасть можливість суттєво розширити рамки української економгеографічної термінології. Так, наприклад, робляться спроби ввести у широкий вжиток термін "людність", який широко вживається названими вченими.

С.Рудницький у своїх працях багато уваги приділяє українській нації, яку вважає основою держави: "Україна – се земля, де живуть українці..." [5, с.36]. В одній із праць, присвяченій Галичині, а зокрема "Географічне положення Галичини", вчений пише: "Вона [Галичина - Г.Л.] людніша за всі ці держави [Грецію, Чехословаччину, Болгарію, Угорщину, Австрію], людніша за Швецію, Нідерланди, Бельгію і т.д." [5, с.210].

Проблему демо- і етнографії проф. В.Кубійович вважає однією з основних в географічному українознавстві. Даній проблематиці вчений присвятив ряд наукових праць, в яких повсюдно фігурує термін "людність", серед них зокрема: "Розміщення людності"; "Українська людність в Польщі в світлі перепису з дня 9.XII.1931 р.", "Людність Полісся (демографічний нарис)", "Людність Західної Волині (демографічний нарис"; в дослідженнях антропогеографії Карпат В.Кубійович виділяє два підрозділи: людність і господарство, в першому з них говориться про "Людність Карпатської України". В назвах картографічного спадку професора даний термін також знайшов відображення: "Густота людності в 1933 р.", "Густота людності в 1860 р.", "Міська людність", "Приріст людності міст із понад 50 тис. мешканців (у часі від 1926 до 1939 р.)", "Зміни в стані людності УРСР в 1927-1958 р.р.)", "Зміни в стані міської людності УРСР в 1927-1958 рр.", "Зміни в стані сільської людності УРСР в 1927-1958 р.р.", "Участь української людності в імміграції", "Українці у відсотках до всієї